מנורת המאור — עירובי חצרות ותבשילין

[עירובי חצרות ותבשילין]

עירובי חצרות ותבשילין בדרך קצרה, כמו שכתב הר' יעקב בן הרא"ש ז"ל באורח חיים.

ת"ר ארבעה רשויות לשבת רשות היחיד, ורשות הרבים, כרמלית, ומקום פטור. רשות היחיד הוא המוקף מחיצות גבוהות עשרה טפחים, ויש בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, ואפי' יש בו כמה מילין, אם הוא מוקף לדירה ודלתותיו ננעלות בלילה הוי רשות היחיד, וכן חצר, או חריץ עמוק עשרה ורחב ארבעה, או תל גבוה עשרה ורחב ארבעה, או' אפי' כלי אם הוא גבוה עשרה ורחב ארבעה על ארבעה, כגון שידה ותיבה ומגדל, רשות היחיד הוא. ורשות הרבים הם רחובות ושווקים הרחובים שש עשרה אמה, ומפולשין משער לשער, ששים רבוא עוברים בו. וכל דבר שהוא ברשות הרבים, ואינו גבוה שלשה טפחים, חשוב כקרקע, והוא רשות הרבים. משלשה עד תשעה, ולא תשעה בכלל, והוא רחב ארבעה, הוי כרמלית. פחות מכאן הוי מקום פטור. מתשעה ועד עשרה, ורבים מכתפין עליו, הוי רשות הרבים, אפי' אינו רחב ארבעה. ומעשרה ולמעלה, ורחב ארבעה על ארבעה, הוי מקום פטור. כרמלית הוא מקום שאינו הילוך לרבים, כגון ים ובקעה, ואסטוונית, ועמודים העומדים ברשות הרבים ואצטבא שלפניהם, וקרן זוית הסמוכה לרשות הרבים, כגון מבוי שיש לו שלשה מחיצות ואין להם לחי ולא קורה ברוח רביעית. ורשות הרבים שיש לו תקרה, או דבר המוקף מחיצות שאינן גבוהות עשרה, או תל שיש לו ארבעה על ארבעה ואינו גבוה עשרה, וכן חריץ שאינו עמוק עשרה, מקום פטור הוא. מקום שאין בו ארבעה וגבוה משלשה ומלעלה עד לרקיע, או חריץ שאין בו ארבעה על ארבעה ועמוק יותר משלשה, וכן מחיצות הגבוהות משלשה ולמעלה ואין ביניהם ארבעה על ארבעה, ואפי' הוא ארוך הרבה, הוי מקום פטור.

מן התורה כל מקום שיש לו שלש מחיצות היא רשות היחיד גמור, אלא שחכמים אסרו אותו עד שיעשה בו תיקון ברביעית בלחי ובקורה. וצריך שיהא שיעור הקורה ברחבה טפח ועביה כל שהוא, רק שתהא חזקה כדי לקבל חצי לבנה. ומה שהמבוי ניתר בלחי וקורה, הני מילי שאין בגובהו יותר מעשרים אמות מצומצמות, ואינו נמוך מעשרה טפחים מרווחים, ואין רחבו יותר מעשרה אמות מצומצמות, ושיהא ארכו ארבע אמות מרווחות או יותר, אבל אם גבוה מעשרים אמות או נמוך מעשרה טפחים או רחב יותר מעשרה אמות או שאין ארוך ארבע, אין לו תקנה בלחי וקורה אלא בצורת הפתח.

מבוי אינו ניתר בלחי וקורה, עד שיהו שתי חצרות פתוחות לתוכו, ולכל חצר שני בתים, וצריך שידורו בו שני שכנים, ואם לאו אינו ניתר בלחי וקורה. ואפי' אין דרין בו אלא האב ובנו, או הרב ותלמידיו, חשיבי כרבים, וניתר בלחי וקורה. והוא הדין נמי האחד גוי והאחד ישראל, שניתר בלחי וקורה. וצריך שיהא ארכו יותר על רחבו, ואם רחבו יותר על ארכו, דינו כחצר שנפרץ במלואו, וצריך פס ארבעה טפחים מצד אחד או בשני צדדין.

מבוי המפולש בשני ראשיו צריך צורת פתח מכאן ולחי או קורה מכאן. ולא שנא בין שהוא מפולש בשני ראשיו לרשות הרבים או צד אחד לרשות הרבים וצדו השנית לכרמלית. אבל אם צדו אחת פתוחה לרשות הרבים וצדו השנית פתוחה לחצר שאינה מעורבת, אין צריך צורת פתח אלא לחי או קורה. בשני ראשיו ורשות הרבים עצמו, דהיינו רחב שש עשרה אמה ומפולש משער לשער וששים רבוא עוברים בו, אינו ניתר אלא בדלתות, והוא דנעולות בלילה.

העירוב הוא שגובין פת מכל בית ובית, ונותנין אותו באחד מבתי החצר, שעתה אנו רואים כאלו כולם דרין באותו הבית, וכאלו כל החצר מיוחד לאותו הבית, ואינו דומה לרשות הרבים.

אין מניחין את הערוב בחצר, אלא בבית שיש בו ארבע אמות על ארבע אמות שראוי לדירה, ואפי' הוא של קטן. ואם רגילין ליתנו בבית ידוע, אין להם לשנותו וליתנו בבית אחר, משום דרכי שלום. ואפי' קטן יכול לגבות העירוב. וצריך ליתנו בכלי אחד, ואם חלקוהו ונתנוהו בשני כלים, אינו עירוב, אלא א"כ נתמלא האחד. וצריך שלא יקפיד אחד מהם על עירובו אם יאכלנו חבירו, ואם מקפיד אינו עירוב. ולכן צריך ליזהר שלא לערב בדבר שתיקן לצורך השבת.

אין מערבין [אלא] בפת שלימה, ואפי' היא קטנה, אבל בפרוסה, אפי' היא גדולה הרבה, לא. מערבין בפת אורז ועדשים, אבל לא בפת דוחן. ואם רצה אחד מבני חצר ליתן פת בשביל כולם, שפיר דמי, ובלבד שיזכנו להם. וצריך לזכותו להם על ידי אחר, שיאמר לו, זכי בזה בשביל כל בני החצר. ולא יזכה להם על יד בנו ובתו הסומכים על שולחנו, ואפי' הם גדולים, מפני שידם כידו ולא יצאו עדיין מרשותו. אבל אם אינן סמוכים על שולחנו, ואפי' הם קטנים, מזכה על ידם. וכן על ידי מלמד, או סופר שאוכל בשכרו, או יתנם אוכל על שולחנו בתורת צדקה, יכול לזכות על ידן, אע"פ שסמוכין על שולחנו. ואינו מזכה לא על ידי עבדו ולא על ידי שפחתו הכנענים, ולא על ידי אשתו שנותן לה מזונות, אפי' יש לה בית בחצר לבדה. וכשזוכין בו צריך להגביהו מן הארץ טפח.

שיעור העירוב בזמן שהן עד שמונה עשר, ושמונה עשר בכלל שיעורו כגרוגרת לכל אחד ואחד, ואם הם תשעה עשר ומתשעה עשר ולמעלה אפי' עד כמה, שיעורו כשתי סעודות שהן י"ח גרוגרות. היה בו כשיעור ונתמעט, ונשתייר בו אפי' כל שהוא, כשר.

ואחד מבני חצר ששכר ולא עירב עם האחרים, אוסר להם רשותו. מה תקנתו, יבטל להם רשותו, שיאמר רשותי מבוטלת לכם או קנויה לכם, ואין צריך קנין סודר. ויכול לבטל אף משתחשך. וצריך שיבטל רשות ביתו ורשות חצירו בפירוש לכל אחד ואחד או לכולם בכלל.

משתתפין בכל מיני מאכל, חוץ מגודגדניות שהוקשו לזרע, ולא בתבלין, ולא בפולין יבשין, ולא בעלין של בצלים שלא גדלו אורך זרת, ולא בכמהין ופטריות, ולא במים לבדן ולא במלח לבדו, אבל אם עירבן יחד משתתפין בהם. וכל דבר שרגילין ללפות בו הפת הנאכלת לשתי סעודות, וכל מה שאין מלפתין הפת שיעורו כדי לאכול ממנו מזון שתי סעודות. ובשר חי לא הוי לפתן וצריך כדי שיאכל ממנו מזון שתי סעודות, אבל צלי הוי לפתן ושיעורו ללפות בו שתי סעודות. וחומץ הוי לפתן, וכן יין מבושל, אבל יין חי [לא] הוי לפתן, ושיעורו שתי רביעיות. וכן שיעור שאר המשקין. ומשתתפין בשני ביצים, ובחמשה רמונים, ובחמשים אפרסקין, ובליטרא ירק. ומשתתפין אפי' באוכל שאינו ראוי לו, אם ראוי לשום אדם, כגון לנזיר ביין ולישראל בתרומה.

אין מערבין עירובי חצרות ושתופי מבואות ביום טוב שחל להיות בערב שבת, אלא יערב מערב י"ט, ואם שכח, יערב בי"ט על ידי תנאי, שיאמר ביום הראשון, אם היום חול ומחר קדש יהא זה עירוב, ואם היום קדש אין בדברי כלום. ולמחר יאמר על אותו הפת, אם היום קדש הרי ערבתי מאתמול, ואם היום חול הרי זה עירובי. והני מילי בשני ימים טובים של גליות, אבל בשני ימים טובים של ראש השנה, לא. אחד עירובי חצירות ושתופי מבואות מערבין אותן בין השמשות.

על עירובי חצרות ושתופי מבואות מברך בא"י אמ"ה אקב"ו על מצות עירוב. אימתי מברך, בשעה שמקבץ אותו מבני חצר או מבני המבוי, או בשעה שמזכה להן. אם אחד מזכה להן, כולם אומרים, בדין יהא שרי לן לטלטולי מבתים לחצר ומחצר לבתים ומחצר לחצר. ובשיתופי מבואות יאמר, מחצרות למבוי וממבוי לחצרות לנו ולכל הדרים בעיר הזאת.

עירובי תחומין. כל אדם יש לו אלפים אמה לכל רוח, חוץ מארבע אמותיו או חוץ ממקומו ששבת בו, כדדרשינן אל יצא איש ממקומו, אלו אלפים אמה. ואינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. וכל אדם אסור לילך חוץ מאלפים אמה בלא עירוב. אפי' הולכי מדברות, שאין צריכין לערב בחצרות, חייבין בעירובי תחומין. ואם קדש עליו היום בבקעה, ואינו יודע תחום שבת, מהלך אלפים פסיעות בינוניות, שהם תחום שבת. וכשם שאין לו אלא אלפים, כך כל כליו ובהמותיו יש להם אלפים שלו. ואם עירב הוא [לרוח אחת, אין אחר יכול להוליכם] לרוח אחרת, אפי' פסיעה אחת. וכל בהמות העיר הם כרגלי הרועה, אם אין בעיר אלא רועה אחד, אבל אם יש בעיר שני רועים, ומסרה לאחד מהם בשבת, הרי היא כרגלי הבעלים. אלפים אמה של תחום שבת מודדין אותן מחומת העיר אם היא ישרה, ואם יש בה מקומות בולטין ממנה, רואין כאלו חוט מתוח על פני כולה כנגד המקום החיצון הבולט ממנה, ומודד מן החוט ולחוץ. ואם היתה רחבה מצד אחד וצרה מצד אחר, או עגולה, מרבעין אותה לריבועו של עולם ומודדין. ואין מתחילין מהריבוע מיד, אלא מוסיפין עוד עליה שבעים אמה ושירים, ומשם ואילך מתחילין למדוד האלפים. היה בתוך שבעים אמה ושירים וסמוך לעיר בית, וכן בתוך שבעים אמה ושירים וסמוך לבית אחר, מודדין האלפים מן הבית השני, וכן עד עולם. שתי עיירות זו אצל זו, כל זמן שאין ביניהם אלא מאה וארבעים ואחת אמה, חשיבות כעיר אחת, וכשבא למדוד תחומי האחת מודד משבעים אמה ושירים חוץ לחבירתה. אבל עיר ובית, אפי' גדול הרבה, אינן חשובין כאחת, אלא א"כ הוא בתוך שבעים אמה ושירים.

מי שישב בדרך לנוח ערב שבת, וחשכה לו, ולא ידע שהוא בתחום העיר, ואח"כ מצא את עצמו בתחומה, הרי הוא כאנשי העיר, שהיא כולה לו כארבע אמות, ויש לו אלפים אמה לכל רוח. אבל אם הוא חוץ לתחום, אפי' אמה אחת, לא יכנס להיות ככני העיר, אלא עד סוף אלפים שלו. בעבור שהתחומין הן מדרבנן, היקלו בהן, והתירו למי שצריך לילך ארבעת אלפים ליתן עירוב לסוף אלפים, וילך מהלאה לעירוב אלפים. ומ"מ מפסיד כנגדן האלפים מעבר לעירו, שאין לו לאדם אלא ארבעת אלפים, וזה שנתן עירובו לסוף אלפים מן העיר אנו רואין כאלו דר שם, ומשם יש לו אלפים לכל רוח. זה הכלל במקום שמניח עירובו, הן רחוק הן קרוב, משם יש לו אלפים לכל רוח.

כיצד עושין את העירוב. אם רוצה לילך בתוך התחום ולהחשיך שם, זהו עיקר מצותו, אפי' לא אמר שבתי במקומי, אלא החשיך שם ושתק, או מי שבא בדרך וחשכה לו, קונה לו אלפים בלא אמירה. ואם אינו רוצה לטרוח ולהחשיך שם, ילך שם מבעוד יום, ויניח שם פת מזון שתי סעודות, כל אחד ואחד כפי מזונו. ולחולה ורעבתן הוי מזון שתי סעודות בינוניות, שהם שמונה ביצים. ואם אינו מערב בפת, יכול לערב מכל דבר שכתבתי למעלה שמשתתפין בו שיתופי מבואות, ויאמר, בזה העירוב אהיה מותר לילך למחר אלפים אמה לכל רוח. ואם ירצה ישלח העירוב על ידי שליח, ויאמר, בזה העירוב יהא פלוני מותר לילך וכו', ובלבד שלא יהא קטון.

המערב לרבים אומר, הרי עירוב זה בשביל כל בני העיר, מבעוד יום, ובלבד שיהא בו מזון שתי סעודות לכל אחד. וכל מי שירצה יסמוך עליו, וצריך לזכות להם על ידי אחר, כמו שכתבתי למעלה בעירובי חצרות. וצריך להודיעם מבעוד יום, ואפי' לא גמר בלבו לסמוך עליו אלא לאחר שחשכה, הוי עירוב. ואם לא הודיעם מבעוד יום, אינו מועיל כלום. וכן מי ששמע שיש לחכם לבא, ואינו יודע לאיזה רוח, והניח שני עירובין ואמר, לאותו צד שיבא חכם יקנה לי עירוב, לרוח שבא לו החכם קנה לו. או אמר, אם לא יבא אהיה ככבני עירי, או אם יבאו שנים למקום שארצה אלך, הכל לפי תנאו. אין מערבין עירובי תחומין לאחר אלא מדעתו, דשמא אינו רוצה להרויח אלפים שמצד זה כדי שלא להפסיד אלפים שכנגדו, חוץ מבנו קטון ועבדו ושפחתו הכנענים. אין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה, כגון לילך לבית האבל או להקביל פני רבו או מפני גוים או מפני לסטים, ולאחר שעירב לדבר מצוה יכול לילך לדבר הרשות.

יום הכפורים הוא כשבת בין לענין [עירובי חצרות בין לענין] עירובי תחומין, ויום טוב נוהג בו עירובי תחומין אבל לא ערובי חצרות. ומברך בא"י אמ"ה אקב"ו על מצות עירוב. ואומר, בזה יהא מותר לפלוני ולפלוני, או לכל בני מקום פלוני וכו'. יום טוב שחל להיות בערב שבת, אם שכח ולא עירב מאתמול עירובי תחומין, אין מניחין אותו בי"ט בתנאי.

עירובי תבשילין. יום טוב שחל להיות בערב שבת, לא יבשל לכתחלה בשבת בקדרה בפני עצמה, ועל ידי עירוב מבשל לכתחלה לצורך שבת. ועירובין צריך לעשות מפת וממיני תבשיל, פת לאפות עליו ותבשיל לבשל עליו, וצריך שיהא התבשיל ראוי ללפות בו הפת לאפוקי דייסא. וכל מיני תבשיל, צלי או שלוק או מבושל, ראוי לערב בו, ואפי' עדשים שנשארו בשולי הקדרה. ושמנונית שנדבק בסכין גורדו וסומך עליו, ובלבד שיהא בו כזית, שזה הוא שיעורו, בין בתחלתו בין בסופו, בין לאחד בין לאלף. דגים קטנים מלוחים, אם הם מבושלים או צלויים, מועילין לענין עירוב.

מצוה על כל אדם לערב, וגם מצוה על גדול העיר לערב על כל בני עירו. וכשמערב על אחרים צריך לכוין דעתו על אותו שרוצה לערב בשבילו, ואינו צריך לפרט, אלא שמניח בכלל על כל בני העיר ודיו, וכל מי שהוא בתחום העיר יוצא בו. אבל אותו שהניחו בשבילו, אין צריך שידע בשעת הנחה, רק שיודיעוהו למחר ביום טוב קודם שיתחיל לבשל לצורך השבת. וצריך לזכות להם על ידי אחר, ואינו מזכה להם לא על ידי אשתו ובניו ובנותיו, בין גדולים בין קטנים, אם סומכין על שולחנו, ואם בניו ובנותיו אינן סומכין על שולחנו, ואפי' קטנים, יכול לזכות לאחרים על ידם. אבל אינו מזכה על ידי עבדו ושפחתו הכנענים.

כיצד עושין. לוקח העירוב בידו, ונותנו למי שיש לו לזכות בשביל מי שמערב על ידו, ואומר לו, זכה בעירוב זה בשביל פלוני, ונוטלו הזוכה מידו, וחוזר ונוטלו מיד הזוכה, ומברך בא"י אמ"ה אקב"ו על מצות עירוב. ואומר, בדין יהא שרי לן לאפויי ולבשולי ולאטמוני ולאדלוקי שרגא ולמעבד כל צרכנא מיומא טבא ליומא דשבתא, ולכל בני העיר הזאת, או למי שירצה ליפרט. ויכול להניח העירוב על דעת להיות סומך עליו כל זמן שהוא קיים, אפי' ליום טוב אחר. נאכל או נאבד קודם שבשל לשבת, אינו יכול לבשל עליו אפי' באותו יום טוב. נשאר ממנו כזית סומך עליו. ולאחר שהכין צרכי שבת יכול לאוכלו מיד.

אע"פ שאדם יוצא ידי חובתו בעירובו של גדול העיר, הני מילי שהוא טרוד או מי ששכח ולא עירב, אבל מי שאיפשר לו לערב ואינו מערב, אלא שרוצה לסמוך על עירובן של אחרים, נקרא פושע, ואינו יוצא בו. מי שלא הניח עירוב אסור אפי' להדליק נר שבת, וכשם שאסור לבשל לעצמו כך אסור לבשל לאחרים, וגם אחרים אסורים לבשל לו, ואין לו תקנה, אלא שיקנה קמחו ותבשילו לאחרים, והם אופין ומבשלים ונותנין לו, כי שלהם הם מבשלים ונותנין לו אחר כך. ואפי' בביתו יכולין לבשל, אחר שנתן להם הקמח והתבשיל במתנה, ומשכוהו וקנו אותו. ואם אין אחרים שיערבו שיוכל להקנות להם, התירו לו חכמים, משום כדי חייו ומשום שבת, לעשות דבר מועט אפי' הוא בעצמו, כגון לאפות ככר אחד ולבשל קדרה אחת ולהדליק נר אחד. ומותר לבשל בקדרה אחת כמה שירצה ליום טוב, ואם הותיר הותיר לשבת. עבר במזיד ובישל מותר לאכלו, אבל אם הערים ובישל שתי קדרות לצורך היום והותיר אחת לצורך מחר, אסור לאכלה. שכח ולא עירב, ונזכר ביום הראשון של י"ט, יכול להניח העירוב בתנאי ויאמר ביום הראשון, אם היום קדש איני צריך לערב לפי שמחר חול, ואם היום חול ולמחר קדש בדין יהא שרי לן וכו', ולמחר אין צריך לומר כלום, שאם קדש הוא הרי כבר עירב. ואם חול הוא אין צריך עירוב. בד"א שיכול לערב על תנאי, כגון שחל י"ט להיות בחמישי ובששי, אבל אם חל להיות יום טוב בערב שבת ובאחד בשבת, אין התנאי מועיל כלום. וג"כ בשאר שני ימים טובים של גליות, אבל בשני ימים טובים של ראש השנה, לא.

ואע"פ שהניח עירוב, כתב הרא"ש ז"ל ובעל העיטור שאינו יכול לבשל מיום הראשון לשבת. ר"ל אם חל להיות יום טוב יום חמישי ויום ששי לא יבשל מיום חמישי לשבת אלא ביום ששי, ששבות חדשה התירו ולא שבות ישנה. אבל חל להיות י"ט יום ששי ויום שבת, מבשל היום ששי לשבת לכתחלה על ידי עירוב.